

STANOVNIŠTVO PUPNATA NA KORČULI (1870-1880): POČETAK DEMOGRAFSKE TRANZICIJE

JULIJANA ANTIĆ-BRAUTOVIĆ,
ALEKSANDRA PITEŠA-OREŠKOVIĆ
I JAKOV GELO

SAŽETAK: Kao ruralno otočko naselje, Pupnat ima obilježja i slijedi trendove koji se mogu uočiti na otocima srednje Dalmacije, a koji se u mnogim detaljima bitno razlikuju od kopnene Dalmacije (raniji početak demografske tranzicije, veći broj predbračnih začeca, veći broj srodničkih brakova). U razdoblju od 1870. do 1880. godine u Pupnatu se jasno očituju prvi simptomi demografske tranzicije: porast stanovništva, smanjenje mortaliteta, prilično visoka ženidbena dob i produljen ljudski vijek. Tranzicija je na samom početku i zahvatila je samo mortalitet staračkog kontingenta, dok je dječji mortalitet još uvijek vrlo visok.

Uvod

Istraživačkim projektom pod naslovom “Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj”, koji se ostvaruje kroz doktorski studij “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku, kao jedna od 12 župa koje će se istražiti izabrana je župa Pupnat na otoku Korčuli - reprezentant dalmatinskog manjeg otočkog

---

Julijana Antić-Brautović, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Močići 48, 20213 Čilipi. E-mail: julijana_antic@yahoo.com
Aleksandra Piteša-Orešković, doktorandica doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Oprasi 1A, 20217 Pridvorje. E-mail:ivo.oreskovic@du.t-com.hr

Jakov Gelo, redoviti profesor na Katedri za demografiju Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb. E-mail: jgelo@efzg.hr

---

Slika 1. Pupnat

naselja. Istraživanje je utemeljeno na matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih.¹ Osim središnjeg naselja Pupnata, smještenog u unutrašnjosti, župi Pupnat pripadaju i dva priobalna dijela naselja - Kneža i Pupnatska Luka, razvijena u vrijeme procesa litoralizacije, koji je duž cijele jadranske obale započeo u 19. stoljeću i dosegao vrhunac u drugoj polovici 20. stoljeća.²

Geografsko situiranje Pupnata

Otok Korčula, po veličini šesti jadranski otok, dug je 46,8 km, na najširem dijelu širok 7,8 km, a ukupna mu je površina 276 km². Neravan je i brdovit, a ime mu potječe od grčkog imena *Korkyra Melaina*. Danas je na otoku 9 naselja, od zapada prema istoku: Vela Luka, Blato, Smokvica, Čara, Račišće, Pupnat, Žrnovo, grad Korčula i Lumbarda.³ Pupnat je smješten u unutrašnjosti otoka Korčule, 15 km od grada Korčule.

Klima je na otoku tipična mediteranska i pogodna za raznolikost vegetacije i flore. Ukupna godišnja količina oborina dovoljna je za potrebe stanovništva,

¹ Matične knjige župe Pupnat: rođeni (1833-1909); vjenčani (1858-1933); umrli (1855-1915) (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu).

² Vladimir Stipetić i Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2004: 191.

³ Pavao Rudan i dr., *Antropološka istraživanja istočnog Jadrana, I. Biološka i kulturna mikro-diferencijacija seoskih populacija Korčule i Pelješca*. Zagreb: Hrvatsko antropološko društvo, 1987: 7-8.

ali sezonska distribucija padalina nije povoljna - zimi su kiše obilne, a ljeti vlada suša.⁴

Po usmenoj predaji, prva lokacija naselja u Pupnatu bila je oko 2 km sjevernije od današnje, gdje je bio bolji položaj promatračnice Pelješkog i Korčulanskog kanala. No istovremeno, s mora vidljiv položaj bio je i strateški nedostatak zbog mogućih napada gusara. Današnji položaj osiguravao je bolje klimatske i gospodarske uvjete, pa je stoga naselje i premješteno. Pupnat je jedno od pet starih naselja koje je kroz cijelu prošlost zadržalo status najmanjeg otočkog naselja. Orijentiran je prema jugu i prema lagano izduženom polju Plasa. Zapadno od naselja smješten je antički put koji se penje uz gorski masiv Klupca. Još od antičkog doba cestama je povezan sa Žrnovom i s Knežama na moru, koje su bile važan spoj s antičkim morskim putem iz smjera Pelješca. Uz zaseoke u Knežama i Pupnatskoj Luci, u Pupnatu se spominju i nenastanjeni poljoprivredni zaseoci: Bačva, Daspje, Piske, Podrača, Razdoje, Ripna, Smokovo, Zmijadol, Žukovica Mala i Žukovica Vela.⁵

Upravno-političke prilike na otoku Korčuli u 19. stoljeću

Nakon nekoliko stoljeća mletačke vladavine, kad je Napoleon 1797. godine ukinuo Mletačku Republiku, Korčula je s ostatkom Dalmacije došla pod Prvu austrijsku upravu. Potom je 1805. pripojena Francuskom Carstvu, u sklopu kojega je, uz izuzetak kratke ruske vladavine 1806/7. godine, ostala do 1813. godine. Nakon Napoleonova sloma Dalmacija je bila pod engleskom upravom, a potom, od Bečkog kongresa 1815., ponovno u Drugoj austrijskoj upravi. Dolaskom Austrije na vlast u Dalmaciji su uspostavljene promjene u sudbenoj i upravnoj strukturi. Podijeljena je na 5 okruga: Zadar, Split, Makarska, Dubrovnik i Kotor. Godine 1818. Makarski je okrug ukinut i priključen Splitskoj, a iste su godine osnovane i upravne preture u središtima svakog okruga. Carskim dekretom iz 1821. godine postojeća 4 dalmatinska okruga podijeljena su na još 24 teritorijalna kotara, koji su se također zvali preturama. Nakon tih promjena u Dalmaciji je bilo 28 pretura.⁶

Korčula se našla u sklopu Dubrovačkog okruga. Dubrovački okrug brojio je u početku 7 upravno-sudbenih pretura (Dubrovnik, Cavtat, Slano, Orebić,

⁴ P. Rudan i dr., *Antropološka istraživanja istočnog Jadrana*, 1: 9.

⁵ Marinko Gjiwoje, *Otok Korčula*. Zagreb: vlastita naklada, 1969: 340.

⁶ Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike* (1808.-1848.). Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999: 145.

Korčula, Mljet i Lastovo⁷), koje su činile jednu općinu i po broju stanovnika pripadale su preturama III. reda.⁸

Kao dio Dalmacije, Korčula je do propasti Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine bila u njezinu sastavu. Od 1918. do 1921. godine nalazi se pod talijanskom vlašću, a nakon potpisivanja Rapalskih ugovora ulazi u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Gospodarske prilike u Dalmaciji i Pupnatu u 19. stoljeću

Dalmacija je u 19. stoljeću bila najjužnija, najzapuštenija i najizoliranija pokrajina Monarhije. Razlozi teških gospodarskih prilika bili su u strukturi privrede, naselja i društva u cjelini, u nedostatku kapitala, zapuštenosti i neobrađenosti zemlje, prometnoj nepovezanosti, rascjepkanosti posjeda, neriješenim agrarnim odnosima itd.

Poljodjelstvo, glavni izvor egzistencije najvećeg dijela stanovništva, bilo je nerazvijeno i bez mogućnosti pokretanja bržega gospodarskog razvoja.⁹ Iz pregleda kultura, odnosno namjene zemljišta, kako su donosile dalmatinske novine, najveći su dio obuhvaćali pašnjaci i šume. Pod vinogradima je bilo 82.271 ha, a oranica 13.726 ha. Prosječni godišnji prihodi u Dalmaciji bili su trostruko manji nego u drugim pokrajinama Monarhije.¹⁰ Neriješeni zemljišni odnosi između kmetova i kolona s jedne i veleposjednika s druge strane bili su glavni uzrok nerazvijenosti poljodjelstva.¹¹ Vlada nije reagirala, pravdajući to činjenicom da je riječ o odnosu privatnopravnog, a ne državnopravnog karaktera. Rješavanje odnosa i sporova bilo je prepušteno zainteresiranim strankama međusobno, od slučaja do slučaja.¹²

⁷ Pretura Lastovo ukinuta je i priključena Korčuli 1827., a Mljetska je ukinuta i priključena Slanskoj 1832. godine.

⁸ S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*: 174.

⁹ O tome vidi: Šime Peričić, »Oskudica i glad u Dalmaciji u XIX i početkom XX stoljeća.« *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 13 (1980): 1-32; Šime Peričić, *Gospodarske prilike Dalmacije od 1797. do 1848. godine*. Split: Književni krug, 1993.

¹⁰ *Crvena Hrvatska* 16/35 (30. ožujka 1906): 2-3.

¹¹ O tome vidi: Igor Karaman, *Hrvatska na pragu modernizacije 1750-1918*. Zagreb, 2000: 151; Stijepo Obad, *Dalmatinsko selo u prošlosti (Od sredine osamnaestoga stoljeća do prvoga svjetskog rata)*. Split: Logos, 2000: 19-21.

¹² Stijepo Obad, »Josip Smolaka i agrarno pitanje u Dalmaciji uoči I. svjetskog rata.« *Časopis za suvremenu povijest* 6/1 (1974): 57.

Glavna poljodjelska kultura dalmatinskog seljaka bila je vinova loza. O urodu vinove loze ovisilo je gospodarsko stanje cijele pokrajine za tekuću godinu. Početkom druge polovice 19. stoljeća dalmatinsko se vino uspjelo probiti na strano tržište, pa su seljaci zapostavili druge poljodjelske kulture i na njihovo mjesto zasadili vinograde.

Nakon dvije konjunktore u razdoblju od 1858. do 1868. i od 1874. do 1885. godine, krajem stoljeća dalmatinski su vinogradari naglo propali zbog *vinske klauzule*, opakih bolesti loze i nametnika. Prvi tragovi peronospore uočeni su 1884. godine, kada se seljacima preporučivala upotreba modre galice i sumpora, no bolest se naglo širila.¹³ U naredne dvije godine bolešću je bila zahvaćena cijela Dalmacija. Peronospora (*Plasmopara viticola*), najopasnija bolest vinove loze (*Vitis vinifera*), bila je donesena iz Sjeverne Amerike, i to na drugim vrstama koje su služile kao podloga. Snažan napad ove bolesti može imati za posljedicu da vinova loza već ljeti izgubi lišće, koje posmeđi, osuši se i otpadne. Štete mogu biti i 100%, jer bolest može mogućnost preživjeti i zimu, te napada vinograd u proljeće, u vrijeme pupanja i cvatnje. U takvim slučajevima loza više nema snage regenerirati izgubljene organe jer je previše iscrpljena.¹⁴ Godine 1894. pojavila se i druga opaka bolest, filoksera, u narodu dobro znana kao *žiloždera*. Ovdje se radi o nametniku trsov ušenac (*Daktulosphaira vitifoliae*), koji kod europske loze napada korijen loze, snažnim rilom probija opnu žile, siše sokove i time izaziva tvorbu sitnih izraslina, nodoziteta, ili krupnih tuberoziteta. Ove izrasline onemogućavaju kolanje sokova, pa se čokot suši. Kasnijom pojavom drugih nametnika (mača, crv, zlatine, grinta itd.), propadanje vinogradara nije se moglo spriječiti. Štete su bile goleme, a vijesti o propadanju vinogradara stizale su sa svih strana.¹⁵

Konačan slom dalmatinsko vinogradarstvo doživjelo je 6. prosinca 1891. godine, kada je Monarhija sklopila ugovor s Italijom, kojim je utvrđena tzv. *klauzula o vinu*. Prema odredbama tog ugovora, Italija je svoje vino mogla izvoziti u austrijske zemlje, i to po najpogodnijim uvjetima. Najveća olakšica

¹³ *Gospodarski poučnik* 8/15 (1. kolovoza 1889): 57.

¹⁴ Josip Kišpatić i Milan Maceljki, *Zaštita vinove loze od bolesti, štetnika i korova*. Zagreb: Nakladni zavod Znanje, 1991: 28-34.

¹⁵ O propasti dalmatinskih vinogradara redovito su izvještavale novine, pokušavajući ukazati na određene mjere kojima bi se šteta mogla umanjiti: *Gospodarski poučnik* 10/14 (16. srpnja 1891): 55; 13/12 (16. lipnja 1894): 45; 13/6 (16. ožujka 1894): 22; 13/7 (1. travnja 1894): 27; 13/8 (16. travnja 1894): 30; 13/10 (16. svibnja 1894): 39; *Pučki list* 4/12 (21. lipnja 1894): 89 i dr.

je bila u tome što se Italiji omogućilo da “obali carinu na vino”, što je za dalmatinske vinogradare značilo potpunu gospodarsku propast.¹⁶ Posljedice za cijelo dalmatinsko gospodarstvo bile su velike. Dalmatinsko vinogradarstvo pretrpjelo je velike štete od koje se nije moglo oporaviti.

Dok je propast vinogradarstva pogodila mnogobrojno seosko pučanstvo, propast jedrenjaka odrazila se isključivo na pojedince, vlasnike jedrenjaka i zaposlene u pomorstvu. Ne mogavši se preorijentirati na druge grane ili poljodjelstvo, pomorci su ostajali bez izvora prihoda i materijalno su propadali. Neki su se pokušali održati baveći se sitnom trgovinom, po niskim i neisplativim cijenama, te bi na kraju sve rasprodali i otišli u svijet u potrazi za poslom.¹⁷ Uspostavom *Austrijskog Lloyd*a 1836. godine u Trstu, koji je odmah tražio i dobio uspostavu redovnog parobrodarskog prometa duž istarske i dalmatinske obale, njegovi su parobrodi dva puta mjesečno prometovali Dalmacijom i pristajali, između ostalih mjesta, i u Dubrovniku i Korčuli.¹⁸ Razvoj parobrodarstva uvjetovao je propast domaćih jedrenjaka. Udio Korčulana u brodogradnji nije bio zanemariv. Korčulanski brodograditelji bavili su se tim zanimanjem stoljećima i bili među najpoznatijim.¹⁹ U razdoblju između 1850. i 1860. u Korčuli je sagrađeno 39, a u Gružu 13 brodova, od toga 1852. godine 4 plovna objekta duge plovidbe (941 t), 5 objekata velike obalne plovidbe (166 t) i 4 objekta male obalne plovidbe (33 t).²⁰ Zbog depresije korčulanske brodogradnje sredinom 19. stoljeća, uz iseljavanje korčulanskih brodograditelja, postojeća brodogradilišta sve se više orijentiraju na gradnju malih brodova, osobito čamaca. Izuzetak čini razdoblje kratkotrajne konjunktore 1852. i 1853. godine. U te dvije godine u korčulanskim je brodogradilištima bilo zaposleno 256 brodograđevnih radnika. Tada su korčulanska brodogradilišta zauzimala treće mjesto među brojnim brodogradilištima u Austriji, pa je po broju zaposlenog osoblja i po izrađenoj tonaži Korčula bila odmah iza Trsta i Malog Lošinja.²¹

¹⁶ *Govor dr. Miha Klaića na 27. zasjedanju Pokrajinskog sabora za Dalmaciju, iz brzopisnih izvješća*. Zadar, 1892.

¹⁷ Stjepan Vekarić, *Pelješki jedrenjaci*. Split: Izdanje mornaričkog glasnika, 1960: 16.

¹⁸ Šime Peričić, »Poštansko-pomorska služba na dalmatinskoj obali Jadrana u XIX. st.« *Pomorski zbornik*, Zadar, 7 (1969): 580-581.

¹⁹ Dinko Foretić, »O ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovici XIX. stoljeća do prvog svjetskog rata.«, u: *Zbornik Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*. Zagreb, 1969: 9.

²⁰ Igor Karaman, »Privredni razvitak Dalmacije pod austrijskom upravom.« *Mogućnosti* 12/6 (1965): 648.

²¹ Vinko Ivančević, »O Korčulanskoj brodogradnji u XVIII. i XIX. st.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 6-7 (1960): 471-472.

Dalmatinsko ribarstvo bilo je na niskom stupnju razvoja. Nije bilo potrebnog kapitala za nabavu modernog brodovlja, alata i opreme. Prometna nepovezanost sa zaleđem i nemogućnost transporta ribe u velike gradove činila je tržište malim i nedovoljnim za ozbiljniji napredak. Uz kobnu *vinsku klauzulu*, ugovor s Italijom sadržavao je i dozvolu talijanskim ribarima slobodnog ribarenja po istočnoj obali Jadrana. Bolje opremljeni oni su izlovljavali velike količine ribe. Opustošena su brojna lovišta. Dalmatinski ribar izgubio je izvor zarade, morao se zadovoljiti mršavim ulovima. Na kraju bi najčešće napustio posao i otišao u njemu nepoznate krajeve okušati iseljeničku sreću.²²

Od druge polovice 19. stoljeća, jedan od uzroka potpunog osiromašenja seljaka, uz navedene nedaće, bilo je i lihvarstvo. Zbog visokih osnovnih životnih troškova, potrebe održavanja polja, vinograda, uzgajanja stoke, seljak se morao zaduživati kod lihvara uz nepovoljno visoke kamate. Kako nije mogao otplatiti stare dugove, ulazio je u nove, i seljak bi na kraju ostao bez svega što je posjedovao. Da se smanji lihvarstvo, razvio se u Dalmaciji zadružni pokret. Zadruge su uglavnom kreditirale obrtnike, no novčanim kreditima zadovoljavale su i potrebe poljodjelaca, trgovaca i manjih zanatlija. Prve takve zadruge djelovale su na Korčuli, Lastovu i Pelješcu.²³ Uz informacije o propasti seljaka zbog prevelikih dugova i lihvarskih kamata, dalmatinske su novine donosile i kritike na račun Crkve koja nije bila osjetljiva na teško stanje seljaka, već je kao veliki posjednik zemlje u to doba, redovito uzimala desetinu. Mnogi seljaci radili su na njenoj zemlji. Uz to su išla i obvezna davanja za blagdane, kada fratar “pobire od svake kuće s trideset životinja, jednu... o Božiću pleća i tri litre vina... u jesen, varićak ječma... zatim par pilića, trideset kili slame, litru masla, kilo sira, oku vune, dva tovara drva, za korizmu; dva jaja, mlieko, kolač, breme šušnja, za vjenčanje 14 kruna i dar pride”.²⁴

Iseljenje je za dalmatinskog čovjeka bio jedini izlaz, kad ga je “izdalo brodarstvo, izdalo ribarstvo, izdala loza”,²⁵ koju su poharale bolesti kao filoksera²⁶ i peronospora. O beznadnim društvenim i gospodarskim prilikama u

---

²² *Gospodarski poučnik* 2/16 (16. travnja 1883): 3.

²³ S. Obad, *Dalmatinsko selo u prošlosti*: 54-55.

²⁴ *Sloboda* 1/6 (20. rujna 1905): 6.

²⁵ *Crvena Hrvatska* 1/52 (30. siječnja 1892): 1-2.

²⁶ Marinko Gjivoje ističe činjenicu da je ukupna površina vinograda na otoku Korčuli iznosila 4.136 ha, od čega je filoksera poharala 4.018 ha ili 97.14% ukupne površine tla zasađena vinovom lozom (M. Gjivoje, *Otok Korčula*: 100).

Dalmaciji često je govorio zastupnik Juraj Biankini, ukazujući da su “tri glavna uzroka s kojih naš narod seli sve više i to ekonomično stanje, uobće kukavno i zanemareno, bez pravih općila, bez željezničke sveze, bez velike trgovine, bez ikakvog pravog obrta, bez tvornica”.²⁷

Uz takvu sveukupnu sliku gospodarskih prilika u Dalmaciji, ni Pupnat nije mogao proći neokrznut. Gospodarska djelatnost u Pupnatu uglavnom se bazirala na ratarstvu (vinogradarstvo, povrtlarstvo, maslinarstvo), stočarstvu²⁸ i šumarstvu. Naselje je moglo podmirivati vlastite potrebe u stoci i vinu, dok je žito moralo uvoziti.²⁹ Samo naselje od davnina slovi kao najsiromašnije na čitavom otoku. O tome svjedoči i izgled kuća prizemnica pokrivenih kamenim pločama. Zbog siromaštva, Pupnačani su u gradu Korčuli prodavali drva za ogrjev, a u Račištu mijenjali za hranu. Zbog toga je danas okolina Pupnata goli kamenjar.³⁰ Mjesto nije bilo zanimljivo došljacima, kao što je to bio slučaj s ostalim naseljima na otoku, te su se stoga u Pupnatu zadržali samo starosjedioci, o čemu svjedoče prezimena Blitvić, Stanišić, Šain, Perdija, Poša, Radovanović. Tvrdeić i Vlašić.³¹

U vrijeme krize vinogradarstva Pupnačani su počeli iseljavati u prekoceanske krajeve, osobito nakon 1891. godine. Migracije su bile svakodnevna slika. U početku masovnog iseljavanja nije bilo znakova opadanja, emigracija se odvijala u kontinuitetu. U 90% slučajeva prvo je odlazio pojedinac, koji je potom odvodio i porodicu, a bilo je i slučajeva da je čitava obitelj odlazila u neizvjesnost tražeći egzistenciju preko Oceana,³² najviše u Australiju i Novi Zeland. U Pupnatu se, pak, tada ubrzano počelo razvijati maslinarstvo, osobito nakon I. svjetskog rata, kad je pupnatske vinograde napala filoksera. Mještani su tada velike površine propalih vinograda zamijenili proizvodnjom maslinova ulja.³³

²⁷ Govor zastupnika Biankinija na 12. sjednici Pokrajinskog Sabora za Dalmaciju. Zadar, 1892.

²⁸ Pupnat je, zbog male količine zemlje pogodne za obradu, tradicionalno orijentiran na stočarstvo. Po usmenoj predaji najstarijih stanovnika Pupnata, sredinom 19. stoljeća svaka obitelj je imala 20-50 ovaca.

²⁹ Antun Cvitanić, »Korčulansko statutarno pravo«, u: *Statut grada i otoka Korčule iz 1265. godine*, preveo i priredio Antun Cvitanić. Korčula: Grad Korčula, 2002: 21.

³⁰ Drago Šain, »Pupnat, problemi od obale udaljenog mjesta.« *Zbornik otoka Korčule 2* (1972): 200.

³¹ M. Gjivoje, *Otok Korčula*: 341.

³² D. Šain, »Pupnat, problemi od obale udaljenog mjesta.« 202.

³³ D. Šain, »Pupnat, problemi od obale udaljenog mjesta.« 203-204.

Prvi simptomi demografske tranzicije: broj stanovnika i prirodno kretanje stanovništva u Pupnatu (1870-1880)

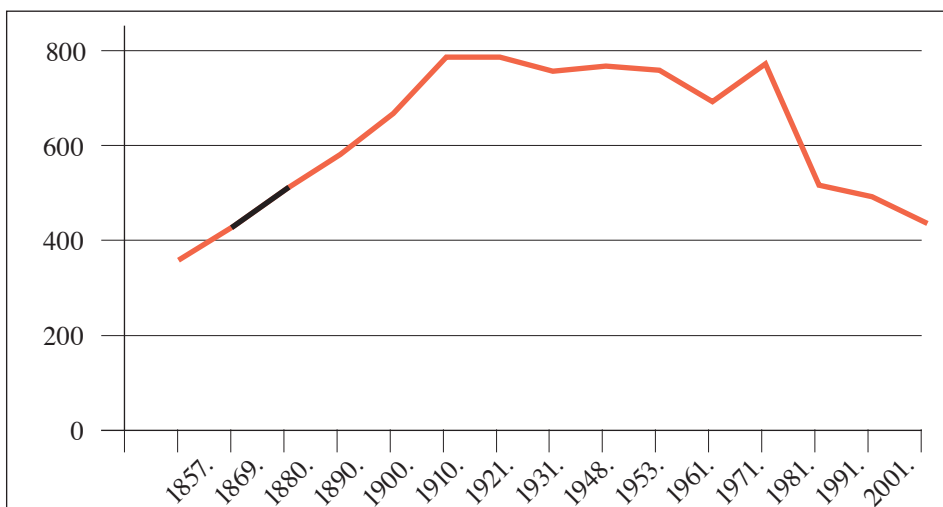
Linija kretanja broja stanovnika u razdoblju od prvog suvremenog popisa stanovništva 1857. godine do današnjih dana pokazuje da razdoblje od 1870. do 1880. godine označava razdoblje naglog porasta broja stanovnika u Pupnatu, razdoblje koje je u kontinuitetu trajalo od 1857. godine do I. svjetskog rata (tablica 1, grafikon 1).

Gotovo nulti migracijski saldo pokazuje da iseljenički val još nije započeo. S obzirom da je riječ o maloj župi, stopa nataliteta imala je veće oscilacije (od

Tablica 1. Broj stanovnika župe Pupnat (1857-2001)

Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika	Godina	Broj stanovnika
1857.	355	1910.	786	1961.	691
1869.	425	1921.	786	1971.	772
1880.	505	1931.	756	1981.	512
1890.	578	1948.	767	1991.	488
1900.	666	1953.	758	2001.	433

IZVOR: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, CD.

Grafikon 1. Broj stanovnika Pupnata (1857-2001)

15,42‰ do 49,85‰), a u prosjeku je bila iznad 35‰ (dalmatinski prosjek tada je bio oko 36‰³⁴). Pad mortaliteta na razinu ispod 22‰ pokazuje da je riječ o samom početku tranzicije mortaliteta (tablica 2, grafikon 2), koja je u razdoblju od 1870. do 1880. godine, uz prosječnu stopu prirodnog prirasta od 13,73‰, proizvela porast stanovništva za gotovo jednu petinu (18,82%) ili čak 11,59% više nego što je narastao broj stanovnika Dalmacije (7,23% prema istraživanju Jakova Gele³⁵). Vrlo slična demografska kretanja zapažena su i u drugom istraženom korčulanskom naselju - Blatu.

Višak stanovništva, izazvan efektima centralne etape demografske tranzicije, uzrokovao je, uz druge uzroke gospodarske krize, masovno iseljavanje.³⁶

Tablica 2. Prirodno kretanje i migracijski saldo u župi Pupnat (1870-1880)

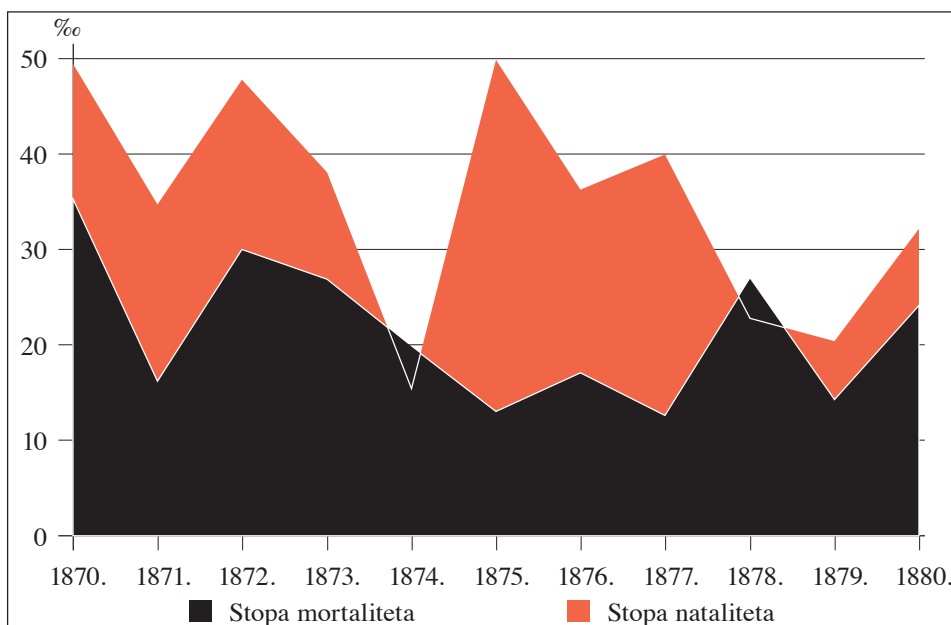
Godina	Broj stanovnika	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirast (pad)	Broj vjenčanih	Prosječna godišnja stopa nataliteta	Prosječna godišnja stopa mortaliteta	Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta	Prosječni godišnji migracijski saldo	Prosječna godišnja stopa nupcijaliteta
<i>Ukupno</i>		177	108	69	37	35,15	21,43	13,73	1	7,32
1869.	425									
1870.	432	21	15	6	1	49,41	35,29	14,12	1	2,35
1871.	440	15	7	8	6	34,70	16,19	18,51	-1	13,88
1872.	447	21	13	8	6	47,78	29,58	18,20	-1	13,65
1873.	454	17	12	5	2	38,05	26,86	11,19	2	4,48
1874.	461	7	9	-2	4	15,42	19,82	-4,40	9	8,81
1875.	469	23	6	17	2	49,85	13,00	36,85	-10	4,34
1876.	476	17	8	9	3	36,28	17,07	19,20	-2	6,40
1877.	483	19	6	13	3	39,92	12,61	27,32	-6	6,30
1878.	490	11	13	-2	3	22,77	26,91	-4,14	9	6,21
1879.	498	10	7	3	2	20,39	14,27	6,12	4	4,08
1880.	505	16	12	4	5	32,15	24,11	8,04	3	10,05

IZVOR za tablice 2-10: Matične knjige župe Pupnat

³⁴ Jakov Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj 1780. do 1981. g.* Zagreb: Globus, 1987: 123.

³⁵ Godine 1869: 403.149 stanovnika; godine 1880: 432.284 stanovnika (J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 88-89).

³⁶ Vidi o tome i: Nenad Vekarić, »Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća.« *Dubrovnik* 3/5 (1992): 97-102.

Grafikon 2. Prirodno kretanje u Pupnatu (1870-1880)

Prvi iseljenici odlaze poslije 1890. godine, a kulminacija je uslijedila poslije I. svjetskog rata.³⁷

Sve do samog kraja istraženog razdoblja nije bilo velikih oscilacija u mortalitetu. Najveće stope mortaliteta zabilježene su 1870. i 1872. godine, zbog manjih epidemija dizenterične naravi u ljetnim mjesecima (tablice 2 i 3, grafikon 2). Najčešći uzroci smrti zabilježeni u matičnim knjigama su: starost (12,04%), dizenterija (12,04%) i guje (*febbre verminosa*, 10,18%).

Spolna struktura rođenih i umrlih

Iako je Pupnat bio vrlo mala župa, pa veće oscilacije od uobičajenih nisu neočekivane, nigdje disproporcija između muškaraca i žena, i to u korist žena, nije bila ni približna. Omjer muške i ženske djece u razdoblju od 1870. do 1880. godine bio je 81 : 96, ili 844 muške na 1.000 ženske djece (dalmatinski prosjek u to doba je oko 1.007 muške na 1.000 ženske djece³⁸). U 4 od 11 godina bilo je rođeno više muške djece (tablica 3, grafikon 3).

³⁷ D. Šain, »Pupnat, problemi od obale udaljenog mjesta.«: 202.

³⁸ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 201.

Tablica 3. Struktura rođenih u župi Pupnat po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec												Blizanci	Izvanbračni
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
<i>Ukupno</i>	177	15	26	16	10	14	15	12	17	20	7	11	14	8	2
<i>%</i>	100	8.47	14.69	9.04	5.65	7.91	8.47	6.78	9.60	11.30	3.95	6.21	7.91	4.52	1.13
1870.	21	3	4	1	2	0	2	0	3	1	2	0	3	4	0
1871.	15	0	3	0	3	1	2	0	0	2	2	1	1	0	0
1872.	21	2	3	1	1	1	2	3	2	1	0	4	1	0	0
1873.	17	1	1	1	1	0	1	3	5	1	1	1	1	2	0
1874.	7	0	2	1	0	1	0	0	0	1	0	0	2	0	0
1875.	23	4	0	1	0	3	1	3	4	4	0	1	2	0	1
1876.	17	1	3	0	2	1	2	1	0	4	1	1	1	0	0
1877.	19	0	3	5	1	1	2	1	2	3	0	1	0	0	0
1878.	11	1	3	3	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0
1879.	10	2	4	0	0	1	0	1	0	0	0	0	2	2	0
1880.	16	1	0	3	0	4	3	0	1	3	0	1	0	0	1
<i>Muški</i>	81	9	11	9	5	5	4	6	7	8	3	5	9	4	1
<i>%</i>	100	11.11	13.58	11.11	6.17	6.17	4.94	7.41	8.64	9.88	3.70	6.17	11.11	4.94	1.23
1870.	11	3	0	1	1	0	1	0	2	0	1	0	2	3	0
1871.	5	0	1	0	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
1872.	8	0	1	0	1	1	1	1	0	0	0	2	1	0	0
1873.	5	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0
1874.	6	0	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0
1875.	11	3	0	1	0	0	0	1	2	3	0	0	1	0	0
1876.	5	1	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0
1877.	8	0	2	0	1	1	0	0	2	1	0	1	0	0	0
1878.	5	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
1879.	6	1	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0
1880.	11	0	0	3	0	3	2	0	1	2	0	0	0	0	1
<i>Žene</i>	96	6	15	7	5	9	11	6	10	12	4	6	5	4	1
<i>%</i>	100	6.25	15.63	7.29	5.21	9.38	11.46	6.25	10.42	12.50	4.17	6.25	5.21	4.17	1.04
1870.	10	0	4	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0
1871.	10	0	2	0	1	1	2	0	0	2	1	0	1	0	0
1872.	13	2	2	1	0	0	1	2	2	1	0	2	0	0	0
1873.	12	0	0	1	1	0	1	1	5	1	1	0	1	2	0
1874.	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1875.	12	1	0	0	0	3	1	2	2	1	0	1	1	0	1
1876.	12	0	3	0	2	1	2	0	0	3	0	1	0	0	0
1877.	11	0	1	5	0	0	2	1	0	2	0	0	0	0	0
1878.	6	1	2	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0
1879.	4	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0
1880.	5	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0

■ maksimum

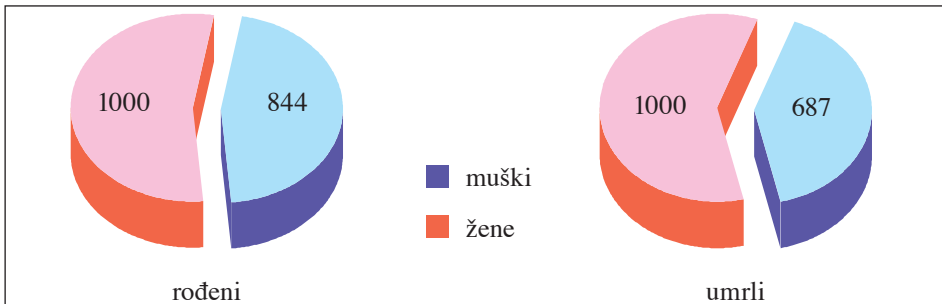
■ minimum

Tablica 4. Struktura umrlih u župi Pupnat po mjesecima (1870-1880)

Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
<i>Ukupno</i>	108	9	6	4	14	5	10	14	18	13	1	7	7
<i>%</i>	100	8,33	5,56	3,70	12,96	4,63	9,26	12,96	16,67	12,04	0,93	6,48	6,48
1870.	15	2	0	0	2	1	1	4	3	0	0	1	1
1871.	7	0	0	0	3	0	1	0	1	1	0	1	0
1872.	13	0	0	0	1	2	1	4	5	0	0	0	0
1873.	12	1	1	0	1	0	0	1	1	3	1	0	3
1874.	9	1	1	0	2	0	3	0	0	2	0	0	0
1875.	6	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	2	1
1876.	8	1	0	0	2	0	1	0	1	1	0	2	0
1877.	6	1	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
1878.	13	2	0	2	1	0	1	1	3	1	0	1	1
1879.	7	0	0	1	0	1	0	3	0	1	0	0	1
1880.	12	1	2	1	0	0	2	1	3	2	0	0	0
<i>Muški</i>	44	5	2	3	4	3	3	4	8	6	0	3	3
<i>%</i>	100	11,36	4,55	6,82	9,09	6,82	6,82	9,09	18,18	13,64	0,00	6,82	6,82
1870.	9	2	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1
1871.	2	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
1872.	5	0	0	0	0	2	0	1	2	0	0	0	0
1873.	5	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
1874.	4	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0
1875.	2	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
1876.	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0
1877.	3	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
1878.	4	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0
1879.	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
1880.	5	0	0	1	0	0	1	0	3	0	0	0	0
<i>Žene</i>	64	4	4	1	10	2	7	10	10	7	1	4	4
<i>%</i>	100	6,25	6,25	1,56	15,63	3,13	10,94	15,63	15,63	10,94	1,56	6,25	6,25
1870.	6	0	0	0	1	0	0	3	2	0	0	0	0
1871.	5	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	1	0
1872.	8	0	0	0	1	0	1	3	3	0	0	0	0
1873.	7	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	0	1
1874.	5	0	1	0	1	0	2	0	0	1	0	0	0
1875.	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	1
1876.	5	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	0
1877.	3	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
1878.	9	1	0	0	1	0	1	1	2	1	0	1	1
1879.	5	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1
1880.	7	1	2	0	0	0	1	1	0	2	0	0	0

■ maksimum

■ minimum

Grafikon 3. Spolna struktura rođenih i umrlih u župi Pupnat (1870-1880)

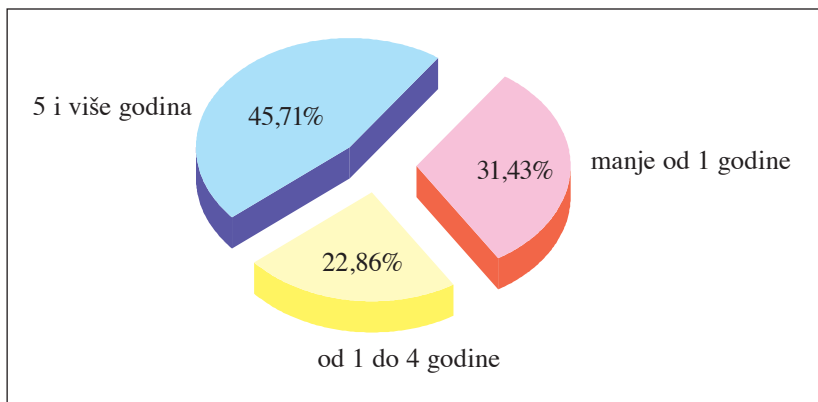
Spolna struktura umrlih pratila je spolnu strukturu rođenih, ali s još većom neravnotežom. U razdoblju od 1870. do 1880. godine omjer umrlih muškaraca i žena bio je 44 : 64, ili 687 umrlih muškaraca na 1.000 umrlih žena (u Dalmaciji je do 1880. godine na 1.000 umrlih žena umiralo od 1.023 do 1.076 muškaraca³⁹). Samo u jednoj od 11 godina umrlo je više muškaraca nego žena (tablica 4, grafikon 3).

Dob umrlih

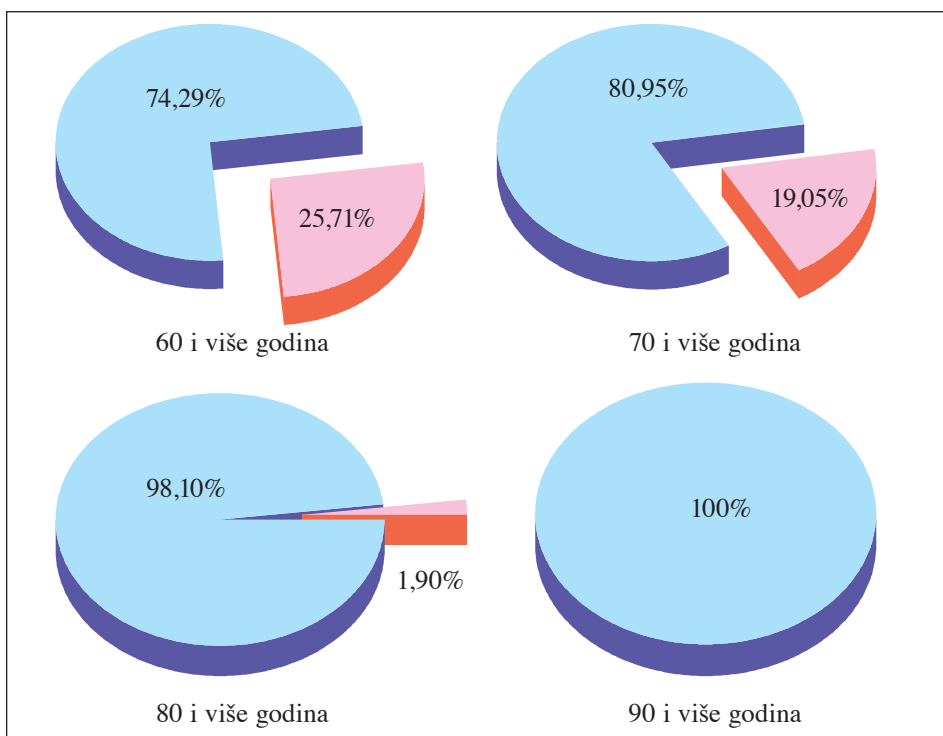
Udio dojenčadi u mortalitetu bio je 31,43% (tablica 5, grafikon 4). Muška dojenčad (39,53%) je bila rizičnija skupina od ženske (25,81%). Dodamo li tom broju i malu djecu: više od polovice umrlih (54,29%) nije doživjelo petu godinu života. Nema, dakle, ni govora o tranzicijskim efektima: dječji mortalitet kreće se u predtranzicijskim okvirima. No, udio umrlih starijih od 70 godina (19,05%, grafikon 5) ukazuje da je životni vijek znatno produljen i da je tranzicija mortaliteta započela smanjenjem mortaliteta staračkog kontingenta, kako je to za Hrvatsku utvrdio Jakov Gelo.⁴⁰ U usporedbi s istraženim župama, udio umrlih starijih od 70 godina vrlo je sličan i drugom većem korčulanskom naselju Blatu (18,15%), znatno veći nego u slavonskim župama (ispod 6% u Drenovcima i Donjem Miholjcu) koje su još uvijek bile u predtranzicijskom razdoblju, a znatno manji nego u otočkim dubrovačkim župama (oko 30%, Maranovići, Lopud), gdje je tranzicija već bila uzela maha.

³⁹ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 165-166.

⁴⁰ Jakov Gelo, »Kretanje ukupnog stanovništva Hrvatske.«, u: Jakov Gelo, Anđelko Akrap i Ivan Čipin, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, 2005: 60.

Grafikon 4. Smrtnost dojenčadi i male djece u župi Pupnat (1870-1880)

Grafikon 5. Doživljena dob u župi Pupnat (1870-1880)

Tablica 5. Struktura umrlih po dobi i spolu u župi Pupnat (1870-1880)

Dob	Broj umrlih			Struktura (%)		
	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno
<i>Ukupno</i>	44	64	108	100	100	100
0-23 sata	1		1	2,33	0,00	0,95
1-6 dana	2	1	3	4,65	1,61	2,86
7-29 dana	6	4	10	13,95	6,45	9,52
1-11 mjeseci	8	11	19	18,60	17,74	18,10
<i>0-11 mjeseci</i>	17	16	33	39,53	25,81	31,43
1-4	8	16	24	18,60	25,81	22,86
5-9		5	5	0,00	8,06	4,76
10-14	1	1	2	2,33	1,61	1,90
15-19			0	0,00	0,00	0,00
20-24		3	3	0,00	4,84	2,86
25-29	1		1	2,33	0,00	0,95
30-34			0	0,00	0,00	0,00
35-39	2	2	4	4,65	3,23	3,81
40-44	1		1	2,33	0,00	0,95
45-49		1	1	0,00	1,61	0,95
50-54		1	1	0,00	1,61	0,95
55-59	1	2	3	2,33	3,23	2,86
60-64	3	2	5	6,98	3,23	4,76
65-69		2	2	0,00	3,23	1,90
70-74	7	5	12	16,28	8,06	11,43
75-79	2	4	6	4,65	6,45	5,71
80-84		1	1	0,00	1,61	0,95
85-89		1	1	0,00	1,61	0,95
Nepoznato	1	2	3			

NAPOMENA: U strukturi je iz obračuna isključena kategorija “nepoznato”.

Ritam začeca, rođenja, ženidbe i smrti

Razdoblje zimske dokolice (s vrhuncem u prosincu) i proljetnog buđenja (s vrhuncem u svibnju), najplodnija su razdoblja u Pupnatu. S obzirom da je riječ o maloj župi, oscilacije su veće, a vjerojatno i odstupanja, no i tu se osjeća, kao

i u većini istraženih mjesta diljem Hrvatske,⁴¹ ljetni i jesenski pad, vjerojatno vezan uz način odvijanja poljskih radova. “Zastoj” u siječnju (3,95%) nije potvrđen u ostalim istraženim župama. Sukladno ritmu začeca, najveći broj rođenih zabilježen je u veljači, a najmanji u listopadu i travnju.

Izrazita dominacija jesenskog (59,46%, listopad-studeni) nad zimskim maksimumom vjenčanja (16,22%) u suprotnosti je s običajima koji su uočeni u drugom korčulanskom istraženom naselju - Blatu. Pupnat pripada zapadnim korčulanskim naseljima, koja su bliža utjecajima negdašnje Dubrovačke Republike, dok je Blato na istočnoj strani otoka i slijedi kretanja kao dalmatinski otoci, a i najudaljeniji dubrovački otok Lastovo.⁴² Je li riječ o dubrovačkom utjecaju (gdje je dominirao jesenski maksimum), ili za to postoji neko drugo objašnjenje, trebalo bi dodatno istražiti. Pritom treba imati na umu da je

Tablica 6. Struktura vjenčanih u župi Pupnat po mjesecima (1870-1880)

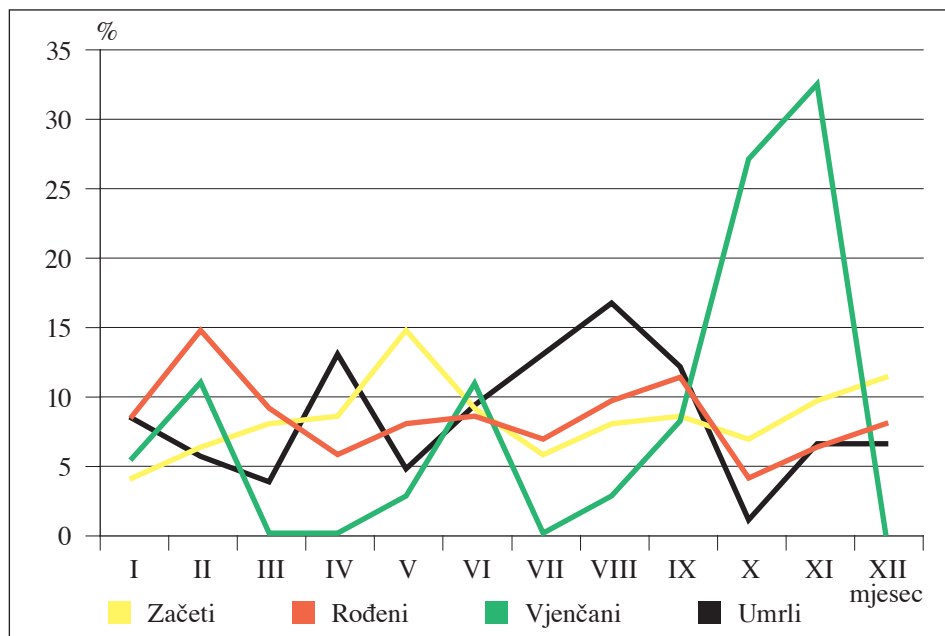
Godina	Ukupno	Mjesec											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ukupno	37	2	4	0	0	1	4	0	1	3	10	12	0
%	100	5,41	10,81	0,00	0,00	2,70	10,81	0,00	2,70	8,11	27,03	32,43	0,00
1870.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
1871.	5	1	0	0	0	0	2	0	0	0	2	1	0
1872.	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4	0
1873.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
1874.	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
1875.	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
1876.	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0
1877.	3	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
1878.	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
1879.	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
1880.	3	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	2	0

■ maksimum

■ minimum

⁴¹ Uz župe koje su bile obuhvaćene ovim istraživanjem i čiji se rezultati objavljuju u radovima ove edicije, vidi i: Nenad Vekarić, Irena Benyovsky, Tatjana Buklijaš, Maurizio Levak, Nikša Lučić, Marija Mogorović i Jakša Primorac, *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000: 84-91.

⁴² N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 53-54, 131.

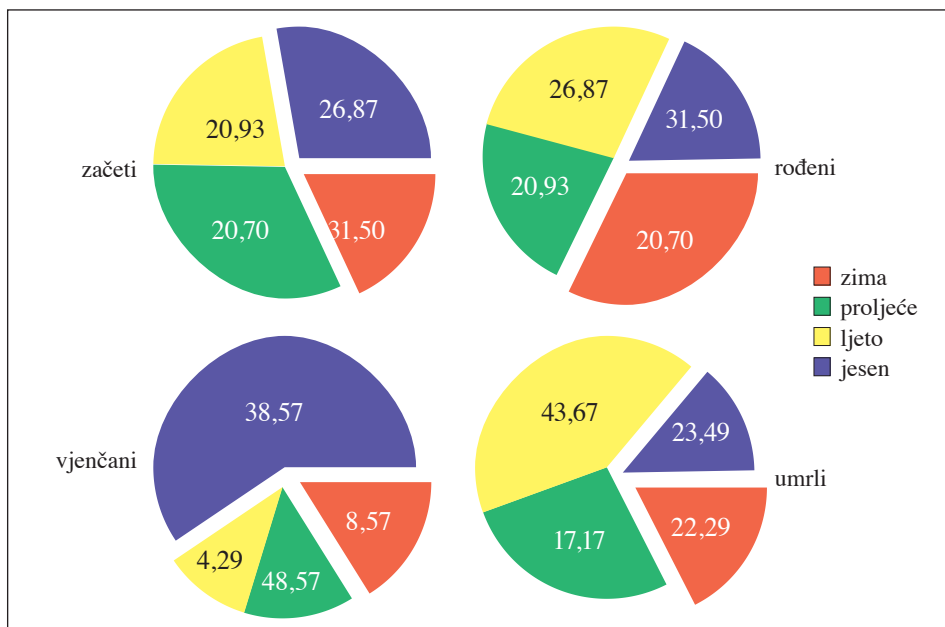

Grafikon 6. Mjesečna distribucija začetih, rođenih, vjenčanih i umrlih u Pupnatu (1870-1880)

Tablica 7. Mjesečna distribucija začetih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Pupnat (1870-1880)

Pokazatelj	Mjesečna distribucija (%)											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Začeti	3,95	6,21	7,91	8,47	14,69	9,04	5,65	7,91	8,47	6,78	9,60	11,30
Rođeni	8,47	14,69	9,04	5,65	7,91	8,47	6,78	9,60	11,30	3,95	6,21	7,91
Vjenčani	5,41	10,81	0,00	0,00	2,70	10,81	0,00	2,70	8,11	27,03	32,43	0,00
Umrlji	8,33	5,56	3,70	12,96	4,63	9,26	12,96	16,67	12,04	0,93	6,48	6,48

stanovništvo Pupnata bilo izrazito stočarski orijentirano, što znači da ih nisu opterećivali prezahtjevni jesenski poljoprivredni radovi na oskudnom zemljištu kojim su raspolagali. Stoga bi se moglo pretpostaviti da je jesen bila razdoblje obilja, pa su se i izvanredni troškovi planirali u tom razdoblju. Također je moguće da su u zimskim mjesecima stočari zbog ispaše bili odsutni iz naselja, pa tada vjenčanja nisu ni mogla biti zakazivana, a to bi moglo biti i objašnjenje siječanjskog “zastoja“ u začecima.

Grafikon 7. Sezonsko kretanje začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih u Pupnatu (1870-1880)

Tablica 8. Sezonsko kretanje začelih, rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Pupnat (1870-1880)

Godišnje doba	Udio začelih (%)	Udio rođenih (%)	Udio vjenčanih (%)	Udio umrlih (%)
<i>Ukupno</i>	100	100	100	100
zima (I-III)	18,07	32,20	16,22	17,59
proljeće (IV-VI)	32,20	22,03	13,51	26,85
ljeto (VII-IX)	22,03	27,68	10,81	41,67
jesen (X-XII)	27,68	18,07	59,46	13,89

Ritam umiranja, s upadljivo većom smrtnošću u ljetnim mjesecima, dijelom možda i objašnjava zbog čega tranzicija još nije zahvatila dječji mortalitet. Ljetne zaraze, najčešće uzrokovane nezadovoljavajućim higijenskim standardima, u Pupnatu su odnosile najveći broj života. U četiri mjeseca, od lipnja do rujna umrlo je više ljudi (50,93%) nego u preostalim osam mjeseci (tablice 3-4, 6-8 i grafikoni 6 i 7).

Izvanbračna djeca

Pupnat je jedno od rijetkih južnodalmatinskih otočkih naselja u kojemu, barem u istraženoj dekadi, nije bilo mnogo izvanbračno rođene djece (1,13%) (tablica 3). Nije zabilježen nijedan prvorođenac rođen prije braka. No, 37,04% začelih prije braka (u intervalu manjem od sedam mjeseci nakon sklapanja braka) ipak ukazuju da nije riječ o strogom pridržavanju crkvenih normi koje su branile predbračne veze. U Pupnatu je udio izvanbračnih i predbračnih začeca bio sličan kao na otoku Lastovu, gdje je sredinom 19. stoljeća trećina prvorođene djece bila začeta prije braka,⁴³ a manji nego u susjednom Blatu, gdje je 6,99% djece bilo rođeno izvan braka i gotovo polovica (46,18%) prvorođenaca začeta prije braka. Na otoku Mljetu, u oba istražena naselja, Babinom Polju (11,27%) i Maranovićima (9,71%), udio izvanbračne djece bio je iznimno velik.

Blizanci

U razdoblju od 1870. do 1880. godine u Pupnatu je rođeno 4 para blizanaca. Od ukupnog broja rođene djece udio blizanaca iznosio je 4,52% (tablica 3), što je iznad hrvatskog prosjeka (2,70%).

Ženidbena dob i ponovni brakovi

Prosječni je Pupnačanin u prvi brak stupao s 28, a njegova supružnica s 25 godina. Nijedan ženik nije se oženio s manje od 20 godina, dok je tek svaka devetnaesta žena prilikom udaje bila mlađa (tablica 9). Prosječna ženidbena dob bila je nešto niža nego u susjednom Blatu, ali znatno viša nego u Slavoniji, što se može smatrati jednim od prvih efekata procesa demografske tranzicije.⁴⁴ Pupnatski je mladoženja pri sklapanju prvog braka bio u prosjeku više od sedam godina stariji od slavonskog mladoženje. Svega 5% žena sklopilo je brak prije svoje 20. godine života dok je istodobno u Slavoniji svaka druga bila mlađa od 20 godina. Prosječna stopa nupcijaliteta u istraženih 11 godina iznosila je u Pupnatu 7,32‰.

⁴³ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 98-99.

⁴⁴ Vidi o tome: N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 29-46.

Tablica 9. Dob supružnika na dan vjenčanja - župa Pupnat (1870-1880)

		Muževi			%			Dob žene					
		<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	<i>Ukupno</i>	oboje u I. braku	bar jedan u II. braku	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54
Žene	<i>Ukupno</i>	37	34	3	100	100	100	2	16	11	6	1	1
	oboje u I. braku	34			91,89			2	15	11	5	1	
	bar jedan u II. braku	3			8,11			0	1	0	1	0	1
%	<i>Ukupno</i>	100	91,89	8,11				5,41	43,24	29,73	16,22	2,70	2,70
	oboje u I. braku	100						5,88	44,12	32,35	14,71	2,94	0,00
	bar jedan u II. braku	100						0,00	33,33	0,00	33,33	0,00	33,33
Dob muža	15-19	0		0	0,00	0,00	0,00						
	20-24	6	6	0	16,22	17,65	0,00		3	3			
	25-29	22	21	1	59,46	61,76	33,33	1	11	8	2		
	30-34	5	4	1	13,51	11,76	33,33	1	2		2		
	35-39	2	2	0	5,41	5,88	0,00				2		
	40-44	1	1	0	2,70	2,94	0,00					1	
	45-49	1		1	2,70	0,00	33,33						1

Ponovni brak u Pupnatu nije bio čest, a češće su ga sklapali muškarci (5,4%) nego žene (2,7%), što je opća karakteristika za čitavu Hrvatsku. Znatno manji broj ponovljenih brakova u južnoj⁴⁵ nego u sjevernoj Hrvatskoj⁴⁶ potvrđen je i na primjeru Pupnata.

Brakovi u srodstvu

Svaki osmi brak u Pupnatu bio je sklopljen s krvnim srodnikom (13,51%). Najbliži zabilježeni stupanj srodstva bio je 2. stupanj po kanonskom, odnosno 4. stupanj po civilnom računanju (brak između bratića i sestrične). U susjednom

⁴⁵ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 61.

⁴⁶ Ante Gabričević, »Prirodno kretanje stanovništva na području župe sv. Vida u Brdovcu između 1672. i 1981. godine.« *Starine JAZU* 59 (1984): 244.

Blatu udio srodničkih brakova bio je manji (2,05%), zacijelo zbog veličine tog naselja, pa je bila veća “ponuda” raspoloživih ženika i udavača. Općenito govoreći, na otocima je, zbog izolacije, bilo više srodničkih brakova nego na kopnu. U istom je razdoblju u Maranovićima na Mljetu bilo sklopljeno preko 50% brakova između krvnih srodnika. U Babinom Polju, većem mljetskom naselju, udio je također bio visok (20%), ali ipak bitno manji nego u Maranovićima. Na otoku Lastovu bilo je tijekom 17., 18. i 19. stoljeća između 20 i 30% brakova.⁴⁷

Osobna imena

Više od 67% muškaraca i žena nosilo je jedno od pet najčešćih imena, a sva su pripadala tradicionalnom fondu kršćanskih imena. Najčešća pupnatska imena u razdoblju od 1870. do 1880. godine bila su Ivan (22,22%) i Kata (19,79%) (tablica 10). Utjecaj preporoda i pojave narodnih hrvatskih imena u Pupnatu se do 1880. godine još nije osjetio.

Tablica 10. Najfrekventnija pupnatska osobna imena (1870-1880)

Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)	Osobno ime	Frekvencija	Udio (%)
Ivan	18	22,22	Kata	19	19,79
Marko	12	14,81	Margarita	18	18,75
Antun	10	12,35	Marija	12	12,50
Jakov	9	11,11	Jaka	10	10,42
Nikola i Pavao	6	7,41	Antonija, Frana i Magdalena	6	6,25
Pet najčešćih imena	55	67,90	Pet najčešćih imena	65	67,71
Broj rođenih (1870-1880)	81	100	Broj rođenih (1870-1880)	96	100

⁴⁷ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 132.

Zaključak

Analiza demografskih pokazatelja u Pupnatu, izvršena na temelju istraživanja matičnih knjiga, dala je sljedeći rezultat:

Kao ruralno otočko naselje, Pupnat ima obilježja i slijedi trendove koji se mogu uočiti na otocima srednje Dalmacije, a koji se u mnogim detaljima bitno razlikuju od kopnene Dalmacije (raniji početak demografske tranzicije, veći broj predbračnih začeca, veći broj srodničkih brakova). Kao naselje koje se nalazi na graničnoj liniji između prostora negdašnje Dubrovačke Republike i negdašnje Mletačke Dalmacije, Pupnat možda i nešto ranije prima pozitivne demografske utjecaje s juga i po mnogim je pokazateljima vrlo blizak otoku Lastovu, koji je granični otok, ali s dubrovačke strane.

U razdoblju od 1870. do 1880. godine u Pupnatu se jasno očituju prvi simptomi demografske tranzicije: od smanjenja mortaliteta i porasta stanovništva, pa do prilično visoke ženidbene dobi i produljenjog ljudskog vijeka, o čemu govori i relativno visoka prosječna dob u času smrti. Tranzicija je na samom početku i zahvatila je samo mortalitet staračkog kontingenta, dok je dječji mortalitet još uvijek vrlo visok.

Za razliku od drugih otočkih dalmatinskih naselja, pa čak i susjednog Blata, u Pupnatu je izrazito dominantan jesenski maksimum vjenčanja, što bi također mogao biti dubrovački utjecaj, ili pak iznimka uvjetovana stočarskim načinom života u kojem je jesen bila razdoblje obilja, a u zimskim mjesecima dio stanovništva (sa stokom) odsutan iz naselja.

THE POPULATION OF PUPNAT ON THE ISLAND OF KORČULA (1870-1880): THE BEGINNING OF DEMOGRAPHIC TRANSITION

JULIJANA ANTIĆ-BRAUTOVIĆ,
ALEKSANDRA PITEŠA-OREŠKOVIĆ
AND JAKOV GELO

Summary

As a rural island settlement, Pupnat followed the demographic trends and features discernible on the islands of central Dalmatia, which in many characteristics departed sharply from the Dalmatian mainland (earlier beginning of demographic transition, large number of premarital conceptions, and equally so of consanguineous marriages). Located on the border of the former Venetian Dalmatia and the Dubrovnik Republic, Pupnat tended to adopt the positive demographic influence from the south somewhat earlier, and according to many determinants, closely correlated with the island of Lastovo, the latter also being in the borderline area but from the direction of Dubrovnik.

In the period 1870-1880, Pupnat experienced the first signs of demographic transition: from mortality decline and population growth, to fairly high age at marriage and life expectancy, as evidenced by relatively high age at death. Being in embryo, the transition affected only the mortality rate of the elderly contingent, while infant mortality still remained fairly high.

Unlike other parishes of the Dalmatian islands, even the neighbouring Blato, Pupnat experienced an accentuated autumn marriage peak, which could be accounted by the seasonal way of life—harvest autumns on one hand and winter months on the other, during which some inhabitants left the village with their livestock in search of pastures.